

Hüseyin Tevfik Paşa
081588

Usta Kalemler

Prof. Dr. Aykut Kazancıgil

Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa

Lineer Cebirde
Çığır Açan Osmanlı
Bürokratı

14

Derin
Tarih
Mayıs
2019

Matematikçi, devlet adamı ve mühendis Vidinli Tevfik Paşa'nın Amerika'da iken İngilizce kaleme aldığı *Linear Algebra* adlı kitabı orijinal muhtevasıyla çığır açmış, lineer cebirin ilk keşif yıllarında böylesine mükemmel bir eser yazması modern matematikçilerin dikkatini çekmişti.

Vidinli Tevfik Paşa (1832-1901) 19. yüzyılın ikinci yarısında memleketimizde yetişen meşhur bir matematikçidir. Tuna sahilindeki Vidin şehrinde dünyaya gelir. İlk eğitimini memleketinde yaptıktan sonra Rüşdiye mezunu olarak 14-15 yaşlarında İstanbul'a bir akrabasının evine gelir.

Bir müddet İstanbul'da dolaştıktan sonra kendisinde resim yapma merakı uyanmış ve o zamanlar pek gözde bir yer olan Mühendishane-yi Berrî-yi Hümayun'a, yani bugünkü mânâda Yüksek Mühendis Mektebi'ne müracaat etmesi tavsiye edilmiştir. Bunun üzerine Hasköy'deki

bu mektebe giderek yeni açılmış olan resim sınıfına kaydını yaptırır. Paşa bu ilginç olayı şöyle nakleder: "Bu resim dersi, vaktiyle Avrupa'ya gönderilmiş olan Hüsnü Yusuf tarafından veriliyordu (Bu kişi hakkında Süheyl Ünver'in muhtelif araştırmaları vardır. Dönemine göre çok orijinal bir kişi.) Derste 10-15 kişi vardı. Birkaç ders sonra hoca, Menâzır (perspektif) dersinde, 'Gözden çıkan bir ışının bir cismin muhitine (çevresine) değinmek üzere deveranından (dolanımından) hâsıl olan mahrutu (koniyi) şeffaf bir düzlemin kesmesiyle meydana gelen makta'a (kesite) bu cismin 'menâzır' denilir' deyince bunun ne demek olduğunu düşündüm ve içinde hatt-ı şua' (ışın çizgisi), şeffaf düzlem gibi terimler bulunduğu için dersten bir şey anlamadım; birkaç ders daha devam ettikten sonra muallimine derdimi açtım. Yusuf Efendi pek halûk bir hoca idi; beni dinledikten sonra 'Siz Öklid'in *Kitabü'l-Usûl*'ünü okudunuz mu?' diye sordu, 'hayır' cevabını aldıktan sonra (o zamanlar Mekteb-i Harbiye Nazırı Emin Paşa'nın delaletiyle Maçka'da yeni açılmış olan) Mekteb-i İdadî'ye devam etmemi ve sonra dersine gelmemi tavsiye eyledi. İşte muallimimin bu tavsiyesi üzerine Maçka'ya giderek Askerî İdadî'ye kaydoldum. Garibi şudur ki bu mektepte yalnız resim dersini veren bir sınıf varmış, ben de tabiatıyla bu sınıfa başladım. Fakat birkaç gün sonra iyiliksever bir dahiliye subayının: 'Oğlum, sen böyle yalnız resim sınıfına mı devam edeceksin? Yoksa diğer dersleri de okuyarak daha bilgili bir adam olmak istemez misin?' demesi üzerine, idadî birinci sınıfına başlayarak bu idadîde (Harbiye Mektebine hazırlık) fen derslerini öğrenmeye koyuldum. Paşa bu subayı daima rahmetle yâd eder ve "Eğer bu subay beni uyarmamış olsaydı ben de ressam Nuri Paşa

Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa.

gibi bomboş bir adam olup kalacaktım" derdi.

Balistik ve matematik konulu en mühim eseri

Hülâsa, Paşa dört yıl bu idadîdeki dersleri tamamladıktan sonra Taşkışla'daki Harbiye Mektebi'ne girmiş, burada hem öğrenci hem hoca olarak arkadaşları ve muallimleri arasında haklı bir şöhret kazanmıştır. Kendisinde riyaziye öğrenimine dair olağanüstü bir istidat gördüklerinden Harbiye Mektebi'nde Vidinli parmakla gösterilir bir öğrenci olmuştur. Öyle ki Harbiye Nazırı Paşa bile "Vidinli'nin imtihan günlerinde bana malumat verin, gelip dinleyeceğim" dermiş. O zaman Harbiye'de Riyaziyat muallimi bulunan Tahir Paşa, Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim görmüş gerçek bir riyaziyeci olduğundan, Tevfik

081588

10 4 TEMMUZ 1982

42

19) Hussein Tefik Pacha:

Hüseyin Tefik Paşa ve "Linear Algebra" / verf. von Hussein Tefik Pacha ; hrsg. von Kazim Çeçen.. 3. erw. Aufl., Istanbul, 1988. 2 + 15 + 26 + 4 + 69 + 187 S..

(İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi Yayın ; 5)

Sign.:60454

HÜSEYİN TEVİK
PAŞA

081588

HÜSEYİN TEVFİK PAŞA

-
- 1 ATİLLA POLAT, 19. yüzyıl Osmanlı bilim hayatında öncü bir matematikçi: Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e
BİLİMSEL VE FELSEFİ
Düşünce Temsilcileri

Editör ve Yazar: Süleyman Hayri BOLAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	238705
Tas. No:	920.0956 BOLAY

Ankara
2015Cem TEZER¹

Hüseyin Tevfik Paşa (081588)

HAYATI VE ESERLERİ

Hayatı

Dedicated to Phoebe Simpson who helped a perfect stranger.

Vidinli lakabıyla maruf Hüseyin Tevfik Paşa (1832, Vidin-1901, İstanbul) dört padişahın saltanatında umur görmüş, uhdesine büyük, ehemmiyetli ve meşakkatli işler tevdi edilmiş, bu parlak "carri`ere"i de müşirlik rütbesiyle taçlandırmış olmakla beraber ömrünün hududunu aşan şöhretini daha ziyade matematikçi hüviyetine borçlu bulunan askerî mühendis menşeli bir tarihî şahsiyettir.

İmparatorluğun kadîm nizamı dâhilindeki matematik mesleğinin esas unsurları cümlesinden olarak dört işlem, köklü çokluklar, elemanter cebir ve geometri, koni kesitleri, düzlem ve küresel trigonometri XVIII. asrın ortasına kadar nesilden nesile, sağlam fakat muattal ve güdük birer an'ane olarak aktarılagelmişti. Bundan sonraki yüz yıl içerisinde askerlik sanatı başta olmak üzere, devletin bütün hayatı techizatının acil bir şekilde muhtaç bulunduğu logaritma, analitik geometri, diferansiyel ve integral hesap, kompleks sayılar gibi yeni mefhum ve usullerin Avrupa kaynaklarından edinilmesi safhası yer alır. Başhoca meşhur ders kitabı *Mecmu`a-yı 'Ulûm-ı Riyaziye* bu zahmetli geçiş devrinin şahitleridir. İmparatorluk övülesi fedakârlıklar ve gülünesi beceriksizliklerle yeni bir riyazî ilimler gökkubbesi çatmaktaydı. Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa ise bu yeni gökkubbenin en parlak yıldızıydı.

Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Mî`ellifleri* adlı eserinin Riyaziyyun faslında Vidinli hakkında şunları ([BMT], cilt 3, 258-259) söylemektedir:

¹ Prof. Dr. Cem Tezer, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Matematik Bölümü

10 Ocak 2007

MEADDE
SONRASI

Hüseyin Tefkik Paşa

كرهه ارضك اظرافني احاطه ايدين هواي نسيمك ارتفاعي طقسان بش-يوز بيك آرشون
قدر اولديغي ارباب فنك معلومي اولان بر كيفيتدر. اشته روزكار دخي هواي نسيمي داخلنده
وقوعه كلان هوا اقيشندن عبارت اولوب...

Bibliyografya: Zeynep Kerman, *Samipaşazade Sezai'nin Hikaye, Hatıra, Mektup ve Edebi Makaleleri*, İstanbul 1981, s. 256, 331-332; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, VI, 433-435.

399. VİDİNLİ HÜSEYİN TEVFIK PAŞA (ölm. 1319/1901) - MEHMET SADEDDİN (XIV/XIX. asır)

Osmanlı Devleti'nin sonlarında yetişen büyük devlet adamlarından ve matematikçilerdendir. 1248/1832'de Vidin'de doğdu. 1276/1859'da kurmaylıkla Mekteb-i Harbiye'yi bitirdi. Mekteb-i Harbiye ve Kasımpaşa Rüşdiye Mektebi'nde riyaziye muallimliği yaptı. Paris'te ataşemiliterlikte bulundu. Orada Mekteb-i Osmānī müdür muavinliği de yaptı. Dönüşünde askeri idadide matematik hocalığı, Harbiye'de fizik muallimliği, Dārülfünūn'da astronomi muallimliği yaptı. Daha sonra Tophane muayene komisyonunda görevlendirildi. 1289/1872'de Amerika'dan alınacak tüfeklerin kontrolü için oraya gönderildi. Dört yıl sonra dönüşünde Tophane-i Āmire Meclisi riyasetine, ardından Umūr-i Nāfia Komisyonu azalığına getirildi. 1298/1880'de Maliye nazırı oldu. 1300/1882'de Washington elçiliğine tayin edildi. 1307/1890'da Ticaret ve Nafia nazırı, 1310/1892'de müşir oldu. Ardından, Divan-ı Muhasebat reisi ve ikinci defa maliye nazırı oldu. 1319/1901'de İstanbul'da öldü. Astronomi ve matematikle alakalı eserlerinden daha önce bahsedildi (Bkz. *OALT*, s. 686-687; *OMLT*, s. 401-404).

Mehmed Sadeddin Üsküdarlıdır. 1283/1866 senesinde Erkān-ı Harbiye Mektebi'nden mezun oldu. Yirmi sene kadar Harbiye İdādisi'nde ve Mekteb-i Harbiye'de riyaziye muallimliğinde ve idādisinin ders nāzırlığında bulundu. 1310/1892 senesinde miralay rütbesiyle Şam'da 5. orduda vazifeliydi. Aynı vazifede mirliva rütbesindeyken öldü. Matematiğe dair iki eserinden daha önce bahsedildi (*OMLT*, s. 370-371). Konumuz ile alakalı olarak beraberce *Fenn-i Makine* (T, فن ماكنه) adlı bir eser yazmışlardır. Kitabın buhar kısmı ile makinelerinden bahseden zeyli Mehmed Sadeddin tarafından yazılmıştır. Bu zatın, kitabı daha sonra *Usūl-i Makine* (T, اصول ماكنه) adıyla yeniden bastığı anlaşılıyor. Eserde hareket, sürat, hareket-i mürettebe, hareket-i deverāniyye, hareketlerin usūl-i istiklalleri, süratlerin terkibi, tahavvülāt-ı hareket, sabit makara, çıkırık, dişli, çark terkibi, dişlerin kavs-i daire ile tersimi, atālet, kuvvet, kuvvetlerin terkibi, muharrik konuları işlenir.

Baş: حركت و اسباب حركتدن بحث ايدين فنه فن ماكنه تسميه اولنور. عموما هر نوع ماكنه
لري تحريك ايچون بر زور و قوت اظهار ايدين هر شينه محرك تعبير ايدرلر. مثلا انسان و
حيوانات ايله جريان ميا و جريان هوا كه بونلرك اظهار ايتدكلري زور و قوتلر ايله ماكنه لر
حركت ايتدكلرندن هر بريلرينه محرك ديرلر. محركلرك قوتلريني نقل و تعديل ايدين آلات ولو
بسيط اولسون ماكنه دنيلور...

525. VIDİNLİ TEVFİK PAŞA (ölm. 1319/1901)

1248/1832 yılında Vidin'de doğdu. İmamzâdeler âilesinden Hasan Tahsîn Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini müteâkip Rüşdiye'yi tamamlamadan 15-16 yaşlarında iken İstanbul'da bulunan teyzesinin yanına geldi. Resme meraklı olduğundan Hasköy'deki Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn'un yeni açılan resim sınıfına kaydoldu. Hasan Yûsuf Efendi tarafından verilen derste geçen teknik deyimlerin anlamlarını bilemediğinden derdini hocasına açtı. Hocası kendisine, Euklides'in *Uşûl al-Handasa*'sini okuyup okumadığını sordu. Okumadığını söyleyince, Hasan Yûsuf Efendi, kendisine Mekteb-i Harbiye nâzırı Emîn Paşa'nın delâletiyle Maçka'da açılan Mekteb-i İdâdî-i Askeriye'ye gitmesini tavsiye etti. Bunun üzerine bu mektebin yalnız resim dersi verilen sınıfına devam etti. Birkaç gün sonra bir dâhiliye zâbiti, kendisine, "Oğlum sen böyle yalnız resim sınıfına mı devam edeceksin, yoksa diğer şeylerden de okuyacak büyük adam mı olacaksın?" deyince derhâl idâdî 1. sınıfına devam etmeğe başladı. Bu mektebi bitirdikten sonra Harbiye'ye girdi. 2 Ramazan 1275'te mülâzımlıkla kurmay sınıfına geçti. 26 Şaban 1276'da kurmay yüzbaşı oldu. 15 Şevval 1279'da kıdemli yüzbaşı, 27 Zülkâde 1283'te binbaşı, 16 Rebiülâhîr 1286'da yarbay, 9 Muharrem 1289'da albay, 19 Safer 1291'de tuğgeneral, 2 Muharrem 1295'te general oldu.

Kıdemli yüzbaşı iken, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye muallim muâvinliğinde ve asâleten muallimliğinde bulundu. Bu arada haftada iki gün de Kasımpaşa Mekteb-i Rüşdiyesi'nde fenn-i hisâb muallimliği yaptı. Daha sonra iki yıl müddetle Paris askeri ataşeliğinde bulundu. O sırada aradaki Mekteb-i Osmânî müdür yardımcılığını ifâ etti. Dönüşünde ise, Mekteb-i İdâdî-i Askerî muâvin sınıfı matematik öğretmenliğine getirildi. Biraz sonra Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye fizik muallimliğine memur edildi. 27 Zilkâde 1283'te Dârülfünûn'da matematik ve astronomi muallimliğinde bulundu. Albaylığında Tophâne Muâyene Komisyonu'nda görevlendirildi. Bu vazîfede iken 21 Receb 1289'da alınacak Martini ve Henry marka tüfeklerin imâlâtını kontrol için Amerika'ya gönderildi. 1291'de İstanbul'a geldi. Birkaç ay kaldıktan sonra tekrar Amerika'ya döndü. Orada dört yıl daha kaldıktan sonra yurda dönüştü Hendeschâne Nâzirliği'ne tayin edildi. 28 Safer 1297'de Tophâne-i Âmire Meclisi Riyâseti'ne getirildi. Daha sonra Umûr-i Nâfia Komisyonu âzâlığına nasbedildi. 23 Muharrem 1298'de Mâliye Nâzırı oldu. 1300 Cemâziyelâhîr'inde orta-elçi sıfatıyla Washington elçiliğiyle vazifelendirildi. İstanbul'a dönüşünden bir yıl sonra satın alınacak mavzer tüfeklerini muâyene komisyonu başkanlığıyla Almanya'ya gönderildi.

1307'de Ticâret ve Nâfia Nezâretine getirildi. 1310 Ramazan'ında mareşal oldu. Beş yıl devam eden Nâfia Nâzirliğinden ayrıldıktan sonra bir müddet Teftiş-i Askerî Komisyon-ı Alisi âzâlığında bulundu. Daha sonra Dîvân-ı Muhâsebat Reisliği'ne tayin edildi. 5 Cemâziyelevvel 1315'de ikinci defa Mâliye nâzırı oldu. 12 Rebiülâhîr 1316'da tekrar Teftiş-i Askerî Komisyonu âzâlığına memur edildi. Bu arada pâdişâh yâverliği unvanını da taşıdı. 27 Safer 1319 Pazar günü İstanbul'da ölünce Eyüb mezarlığına gömüldü. İngilizce ve Fransızca bildirdi. Kendisine Almanya tarafından 1. rütbeden Egel Ruj, Fransa tarafından 2. rütbeden Lejyon de honour, Belçika tarafından da 2. rütbeden Leopold nişanları verilen Tefvik Paşa, Osmanlı devletinin son dönemde yetiştirdiği nâdir zekâlardandı. Hüseyin Tefvik Paşa'nın bilhassa hisâb-ı mücennâ da denen lineer cebirle ilgili, biri 1882'de öbürü de 1892'de olmak üzere iki defa basılmış olan *Linear Algebra* adlı kitabı çok mühimdir. Eser, iki baskısını da ihtivâ etmek üzere Kâzım Çeçen tarafından yeniden neşredilmiştir (*Hüseyin Tefvik*

Paşa ve 'Linear Algebra', İTÜ, Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, yayın nr. 5, İstanbul 1988). Sâlih Zeki, bu eserin Argand cebirinin üç boyutlu sisteminde tatbik edilmiş yeni bir hesap türü olduğunu söylemektedir (Kazım Çeçen neşri, s. 26).

Vidinli Tefvik Paşa'nın astronomi ile ilgili çalışmaları şunlardır:

1. Hey'et Kitâbı (T):

Vidinli Tefvik Paşa'nın matbûat âleminde çekilmesine sebep olan bu eser, "mufassal ve mükemmel, umûma mahsûs" bir özellik taşımaktaydı. Sâlih Zeki Bey'in bildirdiğine göre Tefvik Paşa, Mühendishâne'de kendisine tahsis olunan bir odada ders dışındaki vakitlerinde bu kitabı yazmaktaydı. Kitap bitirilince büyük bir itina ile temiz çekilerek, Avrupa'dan da gereken şekiller getirilerek âid bulunduğu makâma sunulmuşsa da sonuç elde edilememiştir. Vidinli'nin pek çok vaktini alan bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

2. Mahsûsât ve Gayr-i Mahsûsât:

Vidinli Tefvik Paşa, Resûl Mestî Efendi'nin, yerkürenin hareketli olmadığını ispata kalkışması üzerine bu makâleyi kaleme alma gereğini duymuş ve onu *Mebâhis-i İlmîyye*'nin 1284 yılı Muharrem'inde çıkan 2. cildinde neşretmiştir.

3. Rubu Tahtasına Dâir Bir Risâle (T):

Vidinli, Kurmay yüzbaşı iken telif etmiş olduğu bu kitabı için mükâfat olarak 5. rütbeden bir Mecdî nişân almıştır.

Bibliyografya: *Sicill-i Ahvâl defteri*, Başbakanlık Arşivi, Defter nr. 1, s. 574-575; *Sûlnâme-i Nezâret-i Hâriciyye*, İstanbul 1302, s. 324-325; *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiyye*, s. 284-285; *Mir'ât-ı Mühendishâne*, nşr. İTÜ, Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, İstanbul, 1986, s. 103, 105; *KR*, V, 450-452; *OM*, III, 258-259; *Muallimler Mecmuası*, sayı 2, sene 2, Haziran 1924; Pakahn, *Mâliye Teşkilâtı Tarihi* (1442-1930), IV, 470-498; Hüseyin Tefvik Paşa, *Linear Algebra*, nşr. Kâzım Çeçen, İTÜ, Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, İstanbul 1988, s. 18-41.

526. MÜNECCİMBAŞI HÜSEYİN NÛRUDDİN (1320/1902'de sağ)

Müneccimbaşı Mustafâ "Asım Efendi (1318/1901)'den sonra müneccimbaşı olan **Hüseyin Nûruddin Efendi** hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi rastlayamadık. Ancak kendisinin 1320/1902'de basılan Takvîm-i Sâl'inden bu tarihte hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Son osmanlı müneccimbaşlarından olan bu zattan sonra sırasıyla Nâşid Bey, Muhammed Ârif ve Hüseyin Hilmî Efendi müneccimbaşı olmuşlardır. Tertip ettiği şu iki takvim basılmıştır:

1. Takvîm-i Sâl (12 Zilhicce 1319-22 Zilhicce 1320):

İstanbul, Mahmûd Bey Matbaası, 1319/1901. 61 sayfa, taşbaskı 12x8 (9.5x5.5) cm (Özege, IV, 1711).

Salih Zeki Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde yetişen en meşhur matematikçilerdendir. Aşağıda, Haziran 1924 tarih ve 22 numaralı Muallimler Mecmuası'nda çıkan ve merhumun basılmamış «Riyaziyat Kamûsu»ndan alındığı bildirilen bu yazısında, kendisine feyz veren Tevfik Paşa'nın hayat hikâyesi anlatılmaktadır. Meçhul kalmış bir âlimi bize tanıtan bu yazıyı, dilini sâdeleştirerek alıyoruz.

Büyük Osmanlı Matematik Âlimi

VIDİNLİ TEVFIK PAŞA

TEVFIK (Vidinli - Paşa), meşhur Osmanlı matematikçilerindendir. 1832 senesinde, Tuna sahilinde, Vidin şehrinde doğmuştur. Tevfik Paşa, Vidin'de, İmamzâdeler namıyla mâruf asilzâde bir ailenin vekilharcı ve tahsildarı Hasan Tahsin Efendi'nin oğludur. Paşa'nın ilk tahsili Vidin'dedir. Burada, o zamanlar âdet olduğu üzere, ilkokul tahsilini tamamladıktan sonra ortaokul tahsiline başlamış, dilbilgisi ve yazı dersleriyle, aritmetik ve geometrinin başlangıcını öğrenmiştir. Nihayet 15-16 yaşlarında, İstanbul'da bulunan teyzesinin yanına gelmek üzere Vidin'den ayrılmıştır. İstanbul'da bir müd-

det oturduktan sonra, kendisinde resim yapmak merakı doğduğundan, bunun nerede öğrenileceğini bazı kimse-lerden sorması üzerine, bunlar da kendisine pek parlak olan Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a (*) başvurmasını tavsiye etmişlerdir. İşte bu tavsiye üzerine Tevfik Paşa, kendi kendine Hasköy'deki Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a girerek, yeni açılmış olan resim sınıfına kayd olunmuştur. Ben, Paşa'nın sohbetine mazhar olduğumdan, aşağıdaki olayı aynen kendisinden dinlemişimdir:

(*) Topçu okulu.

ASKERİ LİSEYE GİDİŞİN HİKÂYESİ

Bu resim dersi, vaktiyle Avrupa'ya gönderilmiş olan Hüsnü Yusuf Efendi tarafından veriliyordu ki, hâlâ kendisinin ustalık eseri olan bir kıta resim okul kütüphanesinde saklıdır. Hüsnü Yusuf Efendi'nin yanında on, on beş kişi varmış; Paşa da bunların yanlarına sokulmuş ve derse devama başlamışlar. Birkaç saat sonra, öğretmen efendi «Perspektif» dersinde «Görme noktastandan çıkan ışık çizgisinin, bir cismin çevresine temas etmek üzere dönüşünden meydana gelen koninin bir şeffaf düzlem ile kesilmesinden hâsıl olan kesite «perspektif» denilir» deyince, Paşa bunun ne demek olduğunu düşünmüş. Tabii «ışık çizgisi», «şeffaf düzlem» gibi teknik tâbirleri lâykıyla idrak edemediğinden dersten bir şey anlamamış. Ve birkaç ders daha devam ettikten sonra, öğretmenine derdini açmış. Yusuf Efendi gayet şirin yüzlü bir zât olduğu gibi, son derece iyi huylu bir öğretmen olduğundan, onu dinledikten sonra «Siz Öklidus'un usul kitabını okudunuz mu?» diye sormuş ve Paşa da «Hayır» cevabını verince, kendisinin o zamanlar Harbiye Mektebi Nâzırı Emin Paşa'nın aracılığıyla Maçka'da açılmış olan İdadi'ye (lise) devam etmesini ve sonra dersine gelmesini tavsiye etmiştir. İşte, öğretmenin bu tavsiyesi üzerinedir ki, Paşa da doğruca Maçka'ya giderek askerî liseye kaydolunmuştur. Garibi şudur ki, Maçka'daki okulda yalnız resim dersi gören bir sınıf varmış. Paşa da, tabii devama başlamış. Fakat aradan birkaç gün geçtikten sonra, iyiliksever bir dahiliye subayı Paşa'ya hitaben «Oğlum, sen böyle yalnız resim sınıfına mı devam edeceksin, yoksa diğer şeylerden de okuyacak, büyük adam mı olacaksın?» deyince Tevfik Paşa'nın aklı başına gelmiş ve derhal lise birinci sınıfa devama başlayarak, usulen lise derslerini öğrenmeye koyulmuş. Paşa, ha-

yatında bu subayı rahmetle anardı. Ve «Eğer bu adam beni ikaz etmemiş olsaydı, ben de ressam Nuri Paşa gibi bomboş bir adam olup kalacaktım» derdi.

ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN

Kısaca, dört sene Maçka'daki askerî lisedeki dersleri okuduktan sonra, Taşkılla'daki Harbiye Mektebi'ne girmişti. Burada Vidinli Tevfik Paşa hem öğrenci, hem hoca olarak, gerek öğretmenler ve gerek öğrenciler arasında hakkıyla şöret bulmuştu. Öğretmenler Vidinli'de, matematik öğrenme hususunda olağanüstü bir istidad gördüklerinden, Harbiye Mektebi'nde parmakla gösterilir olmuştur. Öyle ki, Harbiye Nâzırı Paşa, hazretleri bile, imtihan zamanlarında «Vidinli'nin imtihan günlerinde bana haber veriniz; gelip dinleyeceğim» dermiş. Kendisi Harbiye Mektebi'nde iken, matematik öğretmeni bulunan Tahir Paşa, Cambridge Üniversitesi'nde öğrenim yapmış hakikî bir matematikçi olduğundan, Tevfik Paşa'nın bu meyil ve istidadını görerek, mümkün olduğu kadar gelişmesine pek büyük hizmet etmiştir. Harbiye Mektebi'nde bulunduğu sırada Tevfik Paşa, daima öğretmeni Tahir Paşa'nın yanında bulunur ve ondan program dışında olmak üzere ders alırdı. Henüz mektepten çıkmadan, Tahir Paşa kendisine gayriresmî yardımcılık yaptırdığı gibi, Harbiye Mektebi'nin kurmay sınıfına ayrıldıktan sonra bazı günler kendi derslerine vekâlet ettirdiği bile olmuştur. Paşa merhumun kendi ağzından, birçok defa Tahir Paşa'nın himmeti ve yol göstericiliği sayesinde öğrenmiş olduğu işitilmiştir.

1859 senesinde kurmay yüzbaşı olarak mektepten çıkan Tevfik Bey, Harbiye Mektebi cebir öğretmeni ve kurmay sınıflarında öğretmenlere yardımcı tayin edildi. Birkaç sene devam eden bu hizmette, Tahir Paşa'nın Avrupalı-

Tarih ve Edebiyat Mecmuası, yıl: 14 / sayı: 8
1. Ağustos 1978, s. 36-39.

0-1053